

Noves aportacions al coneixement de la Tàrraco tardo-republicana: el carrer de Lleida, 27

MANEL GÜELL, JORDI DILOLI, LLUÍS PIÑOL*

INTRODUCCIÓ

Amb motiu de les obres de rehabilitació que s'havien de fer a l'edifici número 27 del carrer Lleida de Tarragona, el Servei d'Arqueologia de la Generalitat ens encomanà la prospecció del solar per tal de localitzar possibles restes arqueològiques en el subsòl.

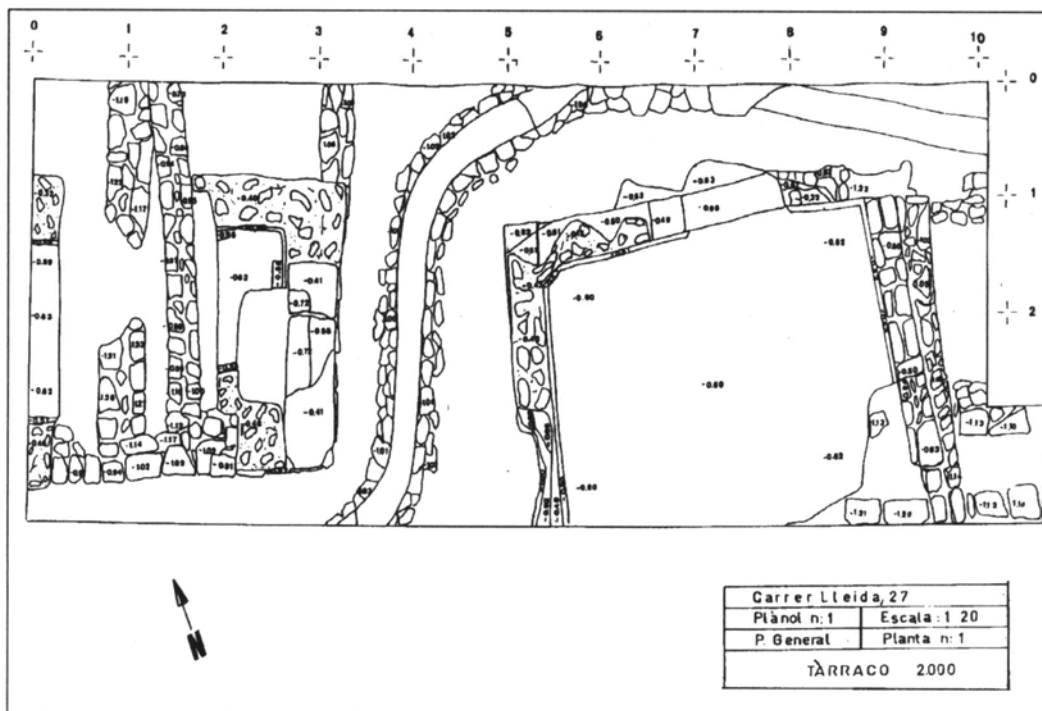
Iniciada la intervenció i localitzades tot un seguit d'estructures de considerable importància, se'n va fer l'excavació per, posteriorment, procedir, en una segona fase, a l'extracció i la consolidació d'unes restes pictòriques que s'hi trobaren. Aquesta tasca va ser feta pel Centre de Restauració de Sant Cugat de la Generalitat de Catalunya.

SITUACIÓ

El solar excavat es troba al capdamunt d'una suau elevació que, provinent de la Rambla Nova, assoleix la màxima cota entre els carrers Lleida i Cervantes, per descendir en un pronunciat desnivell cap als actuals carrers Gasòmetre i Mallorca. Aquesta zona, despoblada des d'època romana i dedicada al conreu d'horta des d'antic, va ser modificada urbanísticament durant els mesos d'abril i maig de 1887, amb motiu de l'eixamplament de la ciutat, i es va obrir l'actual carrer Lleida. Posteriorment, als anys vint del nostre segle, es procedí a rebaixar els terrenys circumdants i es van fer els carrers transversals a aquest, situació que ha perdurat fins a l'actualitat.

Aquesta zona es troba immersa dins un dels grans complexos arqueològics de l'antiga ciutat romana, concretament entre el que fou el fòrum de la colònia i la muralla que tancava la ciutat per l'oest.

* Membres del Laboratori d'Arqueologia de la Universitat Rovira i Virgili.

ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Amb motiu de les obres que s'hi van fer en els anys vint, l'historiador i arqueòleg tarragoní mossèn Serra i Vilaró hi va fer un seguit d'excavacions, i va fer-ne conèixer els resultats l'any 1932 (SERRA, 1932). En aquesta publicació es remet a les observacions de B. Hernández Sanahuja en el moment de la urbanització de l'àrea, i a les informacions que aportà Ponç d'Icart sobre la muralla romana que passava per la zona. Aquest autor ens comenta que s'hi conservava un mur de parament megalític equiparable al de la part alta de la ciutat (D'ICART, reed. 1984).

Per la seva part, Hernández Sanahuja (HERNÁNDEZ, 1884) diu que si bé en el segle XVI, època en què escriu Ponç d'Icart, la muralla estava relativament en bon estat, a partir de la Guerra de Successió es va malmetre molt i s'hi van construir noves fortificacions fins que, l'última refecció feta en els anys 1821 i 1822, va acabar de destruir-la del tot, encara que part de la fonamentació megalítica restà *in situ*.

Serra i Vilaró en aquest assumpte fa referència a la seva observació d'un bloc megalític (SERRA, 1932) que anava en sentit est-oest, entre els carrers de Lleida i Colom. Aquestes dades el porten a pensar que totes les estructures exhumades per ell es devien trobar dins del recinte murat.

Les construccions que troba en allò que ell anomena *Manzana B* –sector de l'actual carrer Lleida– sembla que responguin a tot un seguit d'habitatges amb

successives etapes de construcció, que pels materials que presenten es podrien datar a partir d'època tardo-republicana en la seva fase més antiga (segles III -II aC). Associades cronològicament a aquestes construccions també hi trobà tot un seguit de sitges disperses per l'àrea.

Ara bé, el resultat més espectacular dels treballs fou el descobriment de les restes de la basílica del fòrum de la colònia i el conjunt de cases i carrers del seu voltant. Malauradament ens és bastant difícil datar-ne l'inici, les transformacions de l'àrea i les amortitzacions posteriors, ja que les antigues excavacions no ens han deixat una seqüència cronològica fiable que ens permeti comprovar l'evolució de la zona.

Malgrat tot, alguns autors a partir de l'estudi de les restes arquitectòniques (RECASENS, 1979) situen la construcció del fòrum local en època juli-clàudia, concretament a mitjan segle I dC, avançant, però, la hipòtesi que pugui ésser una reforma d'un fòrum republicà anterior.

Serra aportà una dada valuosa per tal de datar l'inici de la construcció del fòrum local en descriure el material que es trobava dins d'una sitja afectada per l'edificació. Segons aquest mateix autor, la sitja contenia terra sigil·lada aretina, la datació de la qual, juntament amb altres materials determinables, faria possible la datació *post quem* del mur que hi és associat.

Per datar l'època d'amortització del fòrum, Serra i Vilaró es basa en un tresoret trobat *in situ*, que situa a mitjan segle IV dC. Sembla, però, que aquesta dada no sigui massa definitiva ja que no en sabem la situació estratigràfica exacta. D'altra banda, les fonts històriques fan esment d'una destrucció de la part baixa de Tàrraco cap al 260 o el 264 dC.

Posteriorment, no es va fer cap altre treball a l'àrea fins aquest que ens fou encomanat, els resultats del qual presentem en aquest article.

ESTUDI DEL JACIMENT

La intervenció arqueològica que vam fer es troba situada al costat mateix del fòrum de la colònia, al que seria el sud-oest de la basílica.

L'inici dels treballs arqueològics va consistir en la delimitació del perímetre de l'àrea que s'havia d'excavar, i obrir en el solar una cata de 10,20 metres de llarg per 3,80 d'ample.

Un cop eliminat el nivell superficial (paviment del local), ens vam trobar amb un nivell de terra moderna que n'obliterava totes les estructures antigues. Aquestes responien a tot un seguit de fases constructives que documenten l'ús d'aquest espai en un període cronològic que abraça des del començament del segle II aC fins a mitjan segle III dC.

Les fases d'ocupació són les següents:

Primera fase. Correspon a un nivell no associat a cap estructura, que podem datar a partir de l'aparició d'un conjunt de material ceràmic entre el qual es troben fragments d'àmfora greco-itàlica, de ceràmica comuna ibèrica, de grisa de la costa i de ceràmica campaniana A, en què destaca la forma Morel 2154 b1

(220-160 aC), en un moment indeterminat del final del segle III i l'inici del segle II aC.

Segona fase. En aquesta fase apareixen estructures en forma d'un mur de carreu de 50 centímetres d'amplària del qual només es conserva una filada. Associat a aquest mur tenim un paviment de terra piconada amb restes de cendres i carbons. També apareix una claveguera formada per pedres rectangulars. Dataríem tota aquesta fase, segons la seva situació estratigràfica, al començament del segle II aC.

Tercera fase. Es creen unes noves estructures que amortitzen les anteriors. L'estrat associat a aquestes estructures i que data la seva construcció presenta uns materials que vénen determinats per un conjunt de fragments de campaniana A que ofereixen una cronologia de la primera meitat del segle II aC. Juntament amb aquests fragments hi trobem una àmfora greco-itàlica, una àmfora púnica, ceràmica ibèrica, ceràmica comuna romana i un fragment de llàntia.

Quarta fase. En aquest moment es documenta una gran reforma de l'àrea. Es constata la construcció d'una casa d'amples dimensions amb una habitació de molta qualitat tant en el parament constructiu com en la seva decoració. Es tracta d'una estança que utilitza en la seva fonamentació dues tècniques constructives diferents: d'una banda, hi apareixen grans carreus, ja sigui recolzats directament sobre la roca mare o amb una preparació prèvia d'argamassa; de l'altra, s'utilitza una banquetta de pedra construïda amb la tècnica de llarg i través. Sobre aquestes fonamentacions s'aixeca un parament (on encara s'observen les línies d'encofrat) d'argamassa de pedra, sorra i calç.

L'accés a l'interior de l'habitable presenta la particularitat de tenir un espai vuit en el lloc on situaríem el llindar de la porta, on es van trobar un conjunt de claus de ferro.

L'interior de l'habitació té un paviment clarament diferenciat del que apareix a l'exterior. Mentre aquest últim es tracta d'un *opus signinum* de grossos *caementa* ceràmics, el de dins de la cambra és de molt millor qualitat, polit i amb *caementa* ceràmics, petits fragments de pedra de diferents colors i petits fragments de marbre que li donen una qualitat de *terratzo* (*opus signinum* tessel·lat sense dibuix). A més a més, a les seves parets apareixen diferents pintures decoratives, en alguns llocs només resta el sòcol format per una sanefa de color negre amb formes geomètriques triangulars; en canvi, en el mur sud, que s'ha conservat, hi observem un altre tipus de decoració amb tres bandes de colors (vermella, blanca i negra). Dins aquesta habitació, hi trobem una ara cinerària per al culte dels déus lars. Es tracta d'un bloc de pedra sorrenca tallat en forma de cub en què s'han treballat dos llistells, un d'inferior que afecta la cara frontal, i un altre de superior que afecta la frontal i la lateral. La seva part posterior és llisa i la part superior té un pla còncav on es devia produir la combustió per al ritual.

També en aquest moment i conjuntament amb la urbanització de l'àrea, s'hi construeix una claveguera lligada al desguàs de l'habitatge.

S'han documentat un seguit de reformes en la casa en època més tardana que

es materialitzen en la creació d'una habitació adossada a la cambra amb pintures.

La datació de l'hàbitat s'ha fet a partir dels materials dels estrats associats a les estructures (construcció –final del segle II aC–: trinxera de fonamentació amb campaniana A, forma identificada Morel 1315 el –180/120 aC–, campaniana B, forma Morel 2244 b1 –150/125 aC–, àmfora itàlica, comuna oxidada ibèrica i romana; reforma –segle I aC–: campaniana A, amb set formes identificades que arriben fins al final del segle II aC, campaniana B, forma Morel 2683 al començament del segle I aC–; parets fines –vora de Mayet 2, datada durant els segles II–I aC–, parets fines –vora de Mayet 2, datada dels segles II–I aC, àmfora ibèrica, itàlica, púnico-ebussitana (en què destaca la Maña C2 del final del segle III i el començament de l'I aC) i tarragonesa.

Cinquena fase. Correspon a una gran amortització que trobem documentada en tota l'àrea. Aquest nivell oblitera totes les estructures anteriors. Els materials associats a aquest ens determinen un moment cronològic de la segona meitat de segle I dC.

Sisena fase. Es documenta la construcció d'un dipòsit d'*opus signinum* amb posterioritat a la fase anterior que serà amortitzat durant la primera meitat del segle III dC.

DISCUSSIÓ

L'actuació arqueològica efectuada al carrer Lleida ens permet avançar un seguit de resultats que es concreten en primer lloc amb la constatació d'una immediata ocupació de la zona a partir de l'arribada de l'element colonitzador romà a Tàrraco. Observem tot un conjunt d'estructures, l'evolució cronològica de les quals s'inicia al final del segle III aC per arribar fins a la meitat del segle III dC. Aquestes troballes les podem relacionar amb les que va fer entre els anys 1925-1930 mossèn Serra i Vilaró al mateix indret, però ara tenim la possibilitat, a partir dels nous coneixements sobre materials que s'han produït des d'aleshores, de reinterpretar la seqüència estratigràfica que ell presentava (SERRA, 1932).

Aquest fet ens permet començar a entendre el progressiu apropament entre el poblament indígena i l'assentament romà de Tàrraco. Les dades aportades per l'excavació ens deixen entreveure un acostament pacífic entre ambdues comunitats i també que l'ocupació romana es va estenent cap al poblat ibèric fins absorbir-lo. Aquest fenomen comença a partir de la primera meitat del segle II aC quan en altres excavacions aquest fet es datava en un moment posterior, concretament a partir de la segona meitat del segle II aC (Després de fer-ne un repàs creiem que algunes d'aquestes datacions havien de ser revisades a la llum de nous coneixements i que molt possiblement remuntarien la cronologia cap a la primera meitat de segle II aC).

En segon lloc, es demostra mitjançant aquesta prospecció arqueològica una gran amortització produïda en aquest indret a l'inici de la segona meitat del segle I dC, que també es troba documentada en excavacions efectuades a la

mateixa zona (carrer Caputxins: MIRÓ, 1984-85; carrer Fortuny: GÜELL, 1990; DASCA, 1991). Aquesta és una dada que ens podria ajudar a comprendre la reestructuració que experimenta l'àrea i que cristal·litzaria amb la remodelació del fòrum de la colònia (l'estat actual de la investigació sobre la data de construcció del fòrum es basa fonamentalment en dos elements: la identificació per part de Serra i Vilaró d'un fragment de TSI al rebliment d'un dels dipòsits tallats pel mur exterior del fòrum, i l'estudi dels capitells del fòrum fet per M. Recasens (RECASENS, 1979).

Sense fer un estudi més acurat dels materials exhumats per Serra i Vilaró els anys vint, les dades en què basem la datació del que seria la construcció o la remodelació del Fòrum Municipal en època imperial provenen de la interpretació que es fa de la cronologia dels capitells que hi han aparegut a partir de la seva similitud amb els descoberts al temple de Mars Ultor al fòrum d'August a Roma, datats entorn al canvi d'era, per la qual cosa, probablement, la seva difusió per les províncies de l'Imperi es devia produir en un moment posterior. L'excavació del carrer Lleida contempla un estrat en el qual es concreta una gran amortització a l'inici de la segona meitat del segle I dC que podria corroborar, si més no, afinar la cronologia del fòrum aportada per altres autors (HERNÁNDEZ SANAHUJA, 1867; SERRA VILARÓ, 1932; HAUSCHILD, 1976; RECASENS, 1979; KOPPEL, 1985; MAR I ARBULO, 1987; CORTÉS, 1987; ALFOLDY, 1991).

Per últim, s'ha de dir que posteriorment a la segona meitat del segle III dC, no s'hi observa una ocupació urbanística definida a la zona, fet que també és documentat en altres actuacions arqueològiques i que podria estar relacionat amb la crisi que pateix l'Imperi a partir del segle III i la invasió dels francs a Tàrraco (260 dC). Malgrat la progressiva recuperació de la ciutat, sembla ser que la tendència d'ocupació es desviaria cap a l'acròpoli i les zones rurals.

BIBLIOGRAFIA

- ALFOLDY, G. *Tarraco. Forum 8*. [Tarragona], (1991).
- CORTÉS, R. «Los Foros de Tarraco». *Los Foros Romanos de las Provincias Occidentales, Actas del Simposium de Valencia*. 1986.
- DASCA, A. *Memòria de l'excavació realitzada al carrer Fortuny*, 17. Tarragona, 1991. [Inèdit]
- GÜELL, M. *Memòria de l'excavació realitzada al carrer Unió*, 43. Tarragona, 1990. [Inèdit]
- GÜELL, M. *Memòria de l'excavació realitzada al carrer Lleida*, 27. Tarragona, 1992. [Inèdit]
- HAUSCHILD, T. «Tarraco en época augustea». *Simposium sobre Ciudades Augusteas*. Zaragoza, 1976.
- HERNÁNDEZ, B. *El indicador arqueológico de Tarragona*. Tarragona, 1867.
- HERNÁNDEZ, B. *Opúsculos Históricos, Arqueológicos y Monumentales*. Tarragona, 1884.

- KOPPEL, E. M. «El Foro Municipal de Tarraco y su decoración escultórica», *XVII Congreso Internacional de Arqueología*. 1985.
- MAR, R. i RUIZ DE ARBULO, J. «La basílica de la Colonia de Tarraco. Una nueva interpretación del llamado Foro Bajo de Tarragona». *Forum* 3. [Tarragona].
- MIRÓ, M.T. «Restes ibèriques al carrer Caputxins». *Bulletí Arqueològic*. (1984-1985), núm. 6-7.
- PONS D'ICARD, L. *Libro de las grandezas y cosas memoriales de la metropolitana, insigne y famosa ciudad de Tarragona*. Lleida, 1572.
- RECASENS, M. «Los capiteles romanos del Museo Nacional Arqueológico de Tarragona», *Bulletí Arqueològic* (1979), núm. 1.
- SERRA VILARÓ, J. *Excavaciones en Tarragona. Memoria de la Junta Superior de Excavaciones y Antigüedades*. Madrid, 1932. p. 116.